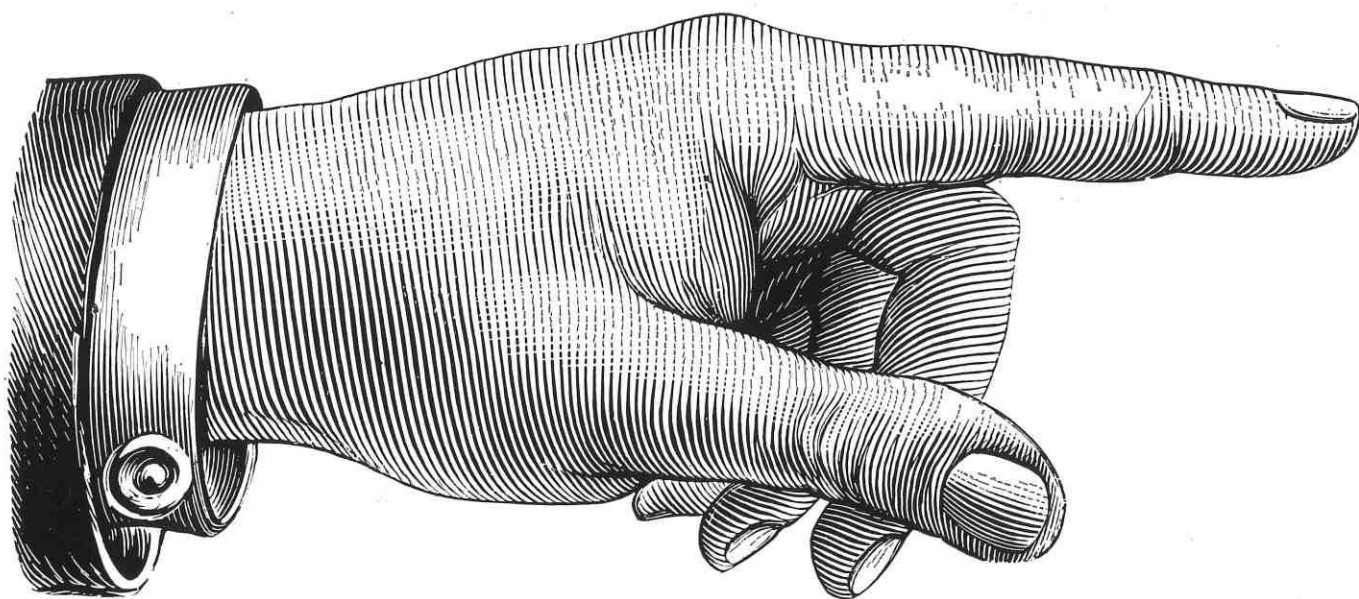

mladen
grčević

za
jednu univerzalnu
povijest
fotografije

U posljednje vrijeme opaža se sve veće zanimanje za proučavanje fotografije, njene povijesti kao i njene uloge u suvremenom društvu. Mnogo se piše, a i priređuju se značajne izložbe o prošlosti fotografije, i to najčešće u muzejima i galerijama.¹ Aktualnost i interesantnost problema vezanih uz pojavu i razvitak fotografije i njenih derivata filma i televizije privlači sve veći broj stručnjaka, koji na svojim specijaliziranim područjima istražuju djelovanje toga značajnog medija vizuelne komunikacije i ekspresije na egzistenciju suvremenog čovjeka.

Prvi veći poticaj u tom smjeru javio se 1939. godine, kada se, u povodu proslave 100-godišnjice pronalaska fotografije, svim zainteresiranima ukazala prilika da taj zanimljiv fenomen našeg vremena sagledaju u retrospektivi od jednog stoljeća. Sto godina je razdoblje i veliko i malo. Dovoljno veliko da se iz daljine sagledaju počeci, premalo da se iz blizine obuhvati i valorizira cjelina. Distanca je ipak bila dovoljna da bi se o značenju fotografije mogli iskristalizirati određeni stavovi. Fotografija je u međuvremenu ljude naučila gledati, a oni su opet, da parafraziram Gj. Szaboa, izoštranim vidom naučili gledati fotografiju.² U toj jubilarnoj godini o fotografiji se veoma mnogo pisalo, a bili su publicirani i prvi sumarni pregledi stogodišnjeg razvitka fotografije.³ Na potpunije radove o povijesti fotografije trebalo je međutim još čekati, pa su se kapitalna djela pojavila tek nakon drugoga svjetskog rata.

Prva velika poslijeratna povijest fotografije bila je objavljena u Parizu 1945. godine.⁴ Autor knjige, Raymond Lécuyer, prihvatio se toga velikog i pionirskog posla još 1939. godine i to na poticaj izdavačke kuće »L'illustration«, ali za dovršenje djela bilo je potrebno punih šest godina.

Iste je godine u New Yorku bila objavljena povijest fotografije znamenitog austrijskog foto-kemičara J. M. Edera.⁵ To je zapravo bio dopunjeni engleski prijevod ranijeg Ederova djela, koje je,

¹ Izložba »Un siècle de la photographie, de Niepce à Man Ray«, Anvers, Pariz 1965.

Izložba »Kunstphotographie um 1900«, Essen i Hamburg 1964. Izložba »100 godina fotografije u Hrvatskoj (1840—1940)«, Zagreb i Ljubljana 1966, Beograd 1967.

² Gj. Szabo, Uputa u fotografiju, Savremenik, br. 11, XI 1909.

³ L. Moholy, A hundred years of photography, London 1939.

⁴ R. Lécuyer, Histoire de la photographie, Pariz 1945.

⁵ J. M. Eder, History of Photography, New York 1945.

u okviru njegova velikog fotografskog priručnika, bilo u izvornom obliku štampano 1932. godine.⁶

Ta dva djela pokazala su odmah svu kompleksnost problema obrade jednog medija koji je u isto vrijeme i tehnika i umjetnost, sredstvo informacije i element ekspresije. Eder je dao primat tehnici. Nije ni čudo, jer je i sam svojim dugogodišnjim pronalazačkim i pedagoškim radom sudjelovao i decenijama bitno pridonosio razvitku fotografske tehnike.

Lécuyer je krenuo u širinu i pokušao dati sveobuhvatni prikaz razvitka ne samo fotografije, nego i svih na fotografiji baziranih postupaka, od filma i fotografije u boji do foto-mehaničkih štamparskih postupaka, fotogrametrije i telefotografije. Ta širina imala je međutim svoje granice. Nepriступućnost stranog materijala, a i slaba obrađenost u mnogim zemljama, nužno je natjerala Lécuyera na primarnu obradu francuskog materijala, pa je neproporcionalnost u odnosu na ostale zemlje očita, što je uostalom zajednički nedostatak svih dosadašnjih kapitalnih djela o povijesti fotografije. Metoda pristupa materijalu u slučaju fotografije poseban je problem. Područje koje treba obraditi golemo je i kompleksno. Da bi ga se sagledalo i prikazalo u potpunosti, potrebno je u isto vrijeme pratiti i razvoj tehnike i evoluciju fotografske slike, vodeći pri tom računa ne samo o estetskom nego i o kulturno-historijskom, psihološkom i sociološkom aspektu fotografije. O razvitku fotografske tehnike postoji opsežna stručna literatura, pa je to područje, mogli bismo reći, obrađeno u potpunosti. Estetičari, kulturni historičari, psiholozi i sociolozi nisu dosada dali dovoljan doprinos proučavanju povijesti fotografije. Nije stoga čudo da se postojeća situacija odrazila i u Lécuyerovom djelu, koje, strogo poštujući kronologiju, opširno prikazuje razvoj tehnike, dok druge aspekte fotografije obrađuje u skromnijem opsegu i to uglavnom uz prikaz evolucije tehnike.

Jedan drugi historičar fotografije prišao je tom problemu drugačije. Bio je to Beaumont Newhall, čije je značajno djelo o povijesti fotografije izašlo 1949. godine u New Yorku.⁷ Pregled razvitka tehnike sveden je kod njega na onu mjeru koja je neizbježna da bi se moglo govoriti o evoluciji fotografske slike kao vitalnog medija komunikacije i ekspresije. Newhall je dobro riješio i jedan drugi problem, a to je problem ravnoteže između teksta, ilustracije i dokumentacije. Kod njega ilustracija

⁶ J. M. Eder, Ausführliches Handbuch der Photographie, Band I, Teil I. Geschichte der Photographie, Halle (Saale) 1932.

⁷ B. Newhall, The History of Photography from 1839 to the Present Day, New York 1949, II dopunjeno izdanje 1964.

nije autonomna, već uvijek prati i potkrepljuje izlaganja u tekstu. Osnovni prigovor koji smo stavili Lécuyerovu djelu, tj. neproporcionalnost u odnosu na nacionalni materijal, moramo iznijeti i u slučaju Newhalla, s tom razlikom što je ovaj dao primat fotografiji engleskog jezičnog područja, i to najviše američkoj.

Spomenuti nedostatak nisu izbjegla ni dva daljnja kapitalna djela o povijesti fotografije, pa knjiga engleskog kolekcionara fotografije Gernsheima, koja je štampana u Londonu 1955. godine⁸, posvećuje posebnu pažnju fotografiju u Engleskoj, a povijest fotografije Petera Pollacka iz 1958. godine obrađuje prvenstveno američku fotografiju.⁹ Treba ipak naglasiti da Gernsheim nije zanemario francusku, a dotaknuo je i njemačku fotografiju. U talijanskom izdanju Pollackove knjige dodano je posebno poglavlje o talijanskoj fotografiji, koje je napisao L. Vitali.

Kapitalna djela kojima danas raspolažemo sva su dakle nepotpuna i više-manje jednostrana. Svatko tko danas proučava prošlost fotografije i služi se tim priručnicima, ipak prvenstveno upoznaje samo razvitak fotografije u zemljama u kojima je ona bila otkrivena i stječe pogrešan dojam da se fotografija razvijala samo u nekim dijelovima svijeta. Nijedno od spomenutih djela ne pruža nam uvid npr. u rusku fotografiju ili u fotografiju bivših austro-ugarskih zemalja, među kojima su uz Austriju veoma interesantne Čehoslovačka i Mađarska. Razlog treba prvenstveno tražiti u činjenici da prošlost fotografije na mnogim područjima još nije istražena ili istraživanja nisu publicirana. Posljednjih se godina ipak ispravljaju greške i dopunjuju nedostaci, što se vidi po porastu broja knjiga i članaka koji obrađuju nova područja ili već poznata sagledavaju sa novih aspekata.

Zahvaljujući autorima iz različitih zemalja, krug se neprestano proširuje, tako da nam danas, među ostalim, stoje na raspolaganju djela o počecima fotografije u Rusiji (Morosov, 1952)¹⁰, o brazilskoj fotografiji (Ferrer, 1953)¹¹, o povijesti fotografije u Australiji (Cato, 1955)¹², o fotografiji u Italiji

(Vitali, 1958)¹³, o historijskoj fotografskoj zbirci u Beču (Zahlbrecht, 1963)¹⁴, o fotografiji XIX stoljeća u Kanadi (Greenhill, 1965)¹⁵ itd.

U našoj se zemlji nije kasnilo s istraživanjem, ali se ipak kasni s publiciranjem. U Institutu za povijest umjetnost Filozofskog fakulteta u Zagrebu bile su naime još 1965. godine dovršene dvije magistarske radnje koje, uzete zajedno, pokrivaju 100 godina razvitka fotografije na području Hrvatske.¹⁶ U tim djelima vodilo se računa o svim aspektima nužnim da bi se mogao pratiti razvitak, i da bi se mogle razumjeti cezure do kojih je u tom razvitku povremeno dolazilo. U prikazima pojedinih razdoblja vodilo se računa o evoluciji fotografske tehnike, o kulturnohistorijskoj situaciji, te o ekonomskim, političkim i socijalnim prilikama koje su bitno utjecale na tokove razvitka fotografije u različitim krajevima Hrvatske, a gdje je god bilo moguće, provedena je i estetska valorizacija sačuvanog materijala. Velik broj bilježaka i ilustracija potkrepljuje navode iz teksta, a dodana je kompletna bibliografija sa svim dostupnim člancima koji su objavljeni od 1840. do 1940. godine. Zbog nedostatka sredstava ti radovi dosad nisu objavljeni. Situacija se donekle popravila izložbom u Muzeju za umjetnost i obrt u Zagrebu 1966. godine, koja je pod zajedničkim naslovom »Sto godina fotografije u Hrvatskoj« (od 1840. do 1940. god.) okupila i prikazala velik dio materijala iz muzejskih i privatnih kolekcija. U jugoslavenskim razmjerima, budući da je bila prikazana u Ljubljani i u Beogradu, ta je izložba mogla dati poticaj za daljnje regionalne radove, koji bi nam svi zajedno pružili kompletni povijesni pregled jugoslavenske fotografije.

Ono, međutim, što je od te izložbe ostalo kao trajna vrijednost, opsežan je i bogato ilustrirani katalog. Osim stručno i minuciozno obrađenog katalogskog dijela interpolirani su i kratki tekstovi koji, na bazi naših prije spomenutih istraživanja, prikazuju osnovne tokove razvoja fotografije u Hrvatskoj. Rezime na engleskom jeziku čini taj katalog pristupačnim i inozemnim stručnjacima, pa ga je npr. direktor grafičke zbirke Nacionalne biblioteke u Parizu, koja čuva najveću evropsku kolekciju

⁸ H. Gernsheim, *The History of Photographie*, London 1955.

⁹ P. Pollack, *The Picture History of Photography from the earliest beginnings to the present day*, New York 1958.

¹⁰ Morosov, *Les premiers photographes russes*, Moscou 1952.

¹¹ G. Ferrer, *A Fotografia no Brazil*, Rio de Janeiro 1953.

¹² J. Cato, *The Story of the Camera in Australia*, Melbourne 1955.

¹³ P. Pollack, *The Picture History of Photography from the earliest beginnings to the present day*, New York 1958, talijansko izdanje s posebnim poglavljem o fotografiji u Italiji od L. Vitalija.

¹⁴ R. Zahlbrecht, *Die historischen Sammlungen der Graphischen Lehr- und Versuchsanstalt*, Wien 1963.

¹⁵ R. Greenhill, *Early Photography in Canada*, Toronto, London 1965.

¹⁶ N. Grčević, *Fotografija XIX stoljeća u Hrvatskoj*, rukopis, M. Grčević, *Razvoj umjetničke fotografije u Hrvatskoj*, rukopis.

fotografija, pismeno zatražio i naglasio njegovo mjesto u općim naporima za upoznavanje povijesti fotografije u svijetu.

Osim spomenutih radova sa područja povijesti fotografije, u porastu je i broj specijaliziranih radova koje publiciraju filozofi, sociolozi, psiholozi i estetičari, što pokazuje da se već formira posebna naučna disciplina »fotologija«, koja obuhvaća sva istraživanja na širokom i kompleksnom području fotografije. (Taj smion i neologizam predložio je Yvan Christ u svojoj knjizi »L'age d'or de la photographie«, koja je štampana u Parizu 1965. godine.)

U našoj zemlji nije prevedeno nijedno od kapitalnih djela, a kad bi se i trebalo odlučiti za prijevod, teško bi bilo odabrati najbolje. Teškoća je u tom, a to smo već i naglasili, što su čak i najveća djela o prošlosti fotografije nepotpuna i jednostrana. Potrebna za jednim kompletnijim i univerzalnijim pregledom razvoja fotografije u svijetu osjeća se sve više pa su u tom smjeru učinjeni i daljnji naponi (M. Braive, »L'age de la photographie«, Bruxelles 1965. i R. Skopec, »Photographie im Wandel der Zeiten«, Prag 1964). Područja koja ta novija djela obrađuju proširuju naše spoznaje i sadržajno i teritorijalno, a što je naročito važno, donose mnoštvo novog ilustrativnog materijala kojim bitno proširuju naše vidike. Skopec u svojoj knjizi publicira npr. radove njemačkih, čeških, austrijskih, mađarskih i ruskih fotografa, koji dotada nisu bili poznati izvan područja na kojem su djelovali. Uz klasike fotografije izlazi tako na svjetlo dana sve više imena, koja, iako su na prvi pogled možda samo lokalno značajna, ipak tek sva zajedno sačinjavaju široku panoramu svjetske fotografije.

Sagledavanje te panorame u što većoj širini postavlja se kao glavni zadatak jedne buduće povijesti fotografije. Iz naših se izlaganja vidi da uvjeti za tako veliki pothvat još nisu sazreli i da se prije publiciranja materijala, u zemljama koje su dosada stajale po strani, ne mogu vući paralele ni vršiti komparacije. Ako još k tome ostanemo kod zahtjeva da treba u isto vrijeme pratiti razvoj tehnike kao i, sa svih važnijih aspekata, sagledati evoluciju fotografske slike i njenog djelovanja na suvremenog čovjeka, onda moramo odmah izraziti sumnju da će za tako opsežan i kompleksan rad biti dovoljan samo pojedinac.

Vjerujemo stoga da će tek ekipni rad zainteresiranih stručnjaka sa područja foto-kemije, kulturne historije, estetike, psihologije i sociologije, razumljivo, pod vodstvom sposobnog inicijatora i koordinatora, pružiti mogućnost realizacije jedne visoko stručne i zaista univerzalne povijesti fotografije.